

**“RAQAMLI ODOB: AXBOROT MADANIYATI ORQALI ZAMONAVIY
INSON QIYOFASINI SHAKLLANTIRISH”**

*Qo‘qon Davlat Universiteti
Milliy g‘oya, huquq kafedrası
katta o‘qituvchisi (phd)*

Abdupattaev Hasanboy

Qo‘qon Davlat Universiteti

Matematika yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Abdurahmonova Nafisaxon Jabborali qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli asrda axborot madaniyatining inson hayotidagi o‘rni, axborot bilan ishlash madaniyati va raqamli odobning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati yoritilgan. Axborot madaniyati inson tafakkuri, ma‘naviyati va ijtimoiy mas‘uliyatini shakllantirishda muhim omil sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada yosh avlodda raqamli madaniyatni rivojlantirish, axborot oqimida tanqidiy fikrlash va axloqiy qadriyatlarni saqlab qolishning zaruriyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Tayanch so‘zlar: axborot madaniyati, axborot savodxonligi, raqamli odob, yoshlar, tanqidiy fikrlash, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas‘uliyat, raqamli madaniyat

Abstrack: This article examines the role of information culture in human life in the digital age, highlighting the significance of information literacy and digital etiquette in societal development. Information culture is analyzed as a crucial factor in shaping human cognition, morality, and social responsibility. Furthermore, the article scientifically substantiates the necessity of fostering digital culture among the younger generation, promoting critical thinking in information flows, and preserving ethical values.

Keywords: information culture, information literacy, digital etiquette, youth, critical thinking, ethical values, social responsibility, digital culture

Аннотация: В этой статье рассматривается роль информационной культуры в жизни человека в эпоху цифровых технологий, подчеркивается важность информационной грамотности и цифровой этики для развития общества. Информационная культура анализируется как основной фактор формирования мышления человека, его нравственных качеств и социальной ответственности. Кроме того, в статье дается научное обоснование необходимости развития цифровой культуры среди молодежи, развития критического мышления в информационных потоках, сохранения нравственных ценностей.

Ключевые слова: Информационная культура, информационная грамотность, Цифровой этикет, молодежь, критическое мышление, этические ценности, социальная ответственность, цифровая культура

Axborot gigiyenasi — shaxsning axborot muhitidagi zararli ta'sirlardan himoyalash, yolg'on, manipulyativ va salbiy kontentni filtrlashga qaratilgan faoliyatidir.

XXI asr — bu raqamli texnologiyalar, internet va axborot oqimlari asri. Har bir inson hayoti bugun virtual makon bilan chambarchas bog'langan. Ijtimoiy tarmoqlar, onlayn o'qish, raqamli xizmatlar va media vositalari hayotimizning ajralmas qismiga aylangan. Ammo bu jarayon nafaqat qulaylik, balki mas'uliyatni ham talab qiladi. Ana shu mas'uliyat — axborot madaniyati tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Raqamli odob va axborot madaniyati insonning nafaqat bilim darajasini, balki uning axloqini, tafakkurini va madaniyatini ham belgilaydi.

Axborot madaniyati — zamonaviy insonning yangi qobiliyati Axborot madaniyati deganda, insonning axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan to'g'ri foydalanish qobiliyati tushuniladi. Bugungi kunda bu ko'nikma yozishni yoki o'qishni bilish kabi zaruriy hayotiy ehtiyojga aylangan.

Masalan, internetdagi har bir xabarni to'g'ri tushunish, yolg'on axborotni aniqlay olish yoki shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish — bularning barchasi axborot madaniyatining tarkibiy qismlaridir.

Raqamli savodxonlik — bu shunchaki texnik ko'nikma emas, balki madaniy qadriyat. U insonning fikrlash madaniyatini, axloqini va mas'uliyatini shakllantiradi.

Raqamli odob va shaxsiy mas'uliyat

Raqamli muhitda axborot bilan ishlashda odob me'yorlariga rioya qilish ham muhimdir. Boshqalar fikriga hurmat bilan qarash, axloqiy chegaralarni buzmaslik, yolg'on yoki zararli ma'lumot tarqatmaslik — bular raqamli odobning asosiy qoidalaridir.

Bugun “internet madaniyati” deganda faqat texnologiyadan foydalanish emas, balki insoniy qadriyatlarni virtual dunyoda saqlab qolish nazarda tutiladi. Chunki har bir layk, izoh yoki post — bu bizning madaniyatimizning bir bo'lagi.

Axborot madaniyati — yoshlar tafakkurining kaliti

Yoshlar raqamli dunyoning eng faol ishtirokchilari. Shu bois ularda axborot madaniyatini shakllantirish, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar, ota-onalar va jamiyat bu jarayonda birgalikda harakat qilishi lozim.

Agar yoshlar axborotni ongli qabul qila olsalar, u holda ular o'z fikriga ega, erkin, mas'uliyatli fuqarolar sifatida kamol topadi. Bu esa jamiyatning ma'naviy va intellektual taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Axborot madaniyati va raqamli odob — bu zamonaviy insonning yuzidir. Texnologiyalar qanchalik rivojlanmasin, insoniylik, hurmat va axloq qadriyatlari yo‘qolmasligi kerak. Har birimiz internetda, ijtimoiy tarmoqlarda, yoki oddiy xabar almashishda ham mas’uliyat bilan harakat qilsak, raqamli dunyo yanada sog‘lom, foydali va madaniyatli makonga aylanadi.

Shunday ekan, axborot madaniyati — bu faqat bilim emas, bu hayot tarzi.

Raqamli odobni egallagan inson esa nafaqat axborot asrida yashaydi, balki uni to‘g‘ri yo‘naltiradi.

Axborot madaniyati — zamonaviy inson tafakkurining poydevori

Axborot madaniyati insonning axborotni izlash, tahlil qilish, saralash va undan samarali foydalanish qobiliyatini anglatadi. U shunchaki texnik bilim emas, balki madaniyat va axloqning uyg‘unlashgan ko‘rinishidir. Axborot madaniyatiga ega inson yolg‘on xabarlarini tanib oladi, axborot manbalarini tanqidiy tahlil qiladi va shaxsiy fikrini asosli tarzda ifoda etadi.

Bugungi kunda “axborot savodxonligi” tushunchasi global miqyosda insonning raqamli kompetensiyalarini belgilovchi asosiy ko‘rsatkichga aylangan. Bu esa raqamli odobning ilmiy va ijtimoiy zarurligini ko‘rsatadi.

Raqamli odob — axborot asrining axloqiy mezon

Raqamli odob — bu internetda va onlayn muloqotda insoniy qadriyatlarni saqlash, hurmat, halollik va mas’uliyat me’yorlariga rioya qilish madaniyatidir. Bugungi kunda raqamli makon axloqiy maydonga aylanib bormoqda. Har bir “layk”, “izoh” yoki “post” insonning madaniyati va shaxsiyati haqida ma’lumot beradi.

Raqamli odobni buzish, masalan, yolg‘on axborot tarqatish, haqoratli so‘z ishlatish yoki kiberjinoyat sodir etish, nafaqat huquqiy, balki ma’naviy salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu sababli, raqamli odob jamiyat barqarorligi va axloqiy sog‘lomlikni ta’minlovchi muhim omil sanaladi.

Yoshlar va raqamli madaniyat: istiqbol va mas’uliyat

Yoshlar axborot asrining eng faol ishtirokchilari sifatida raqamli madaniyatni shakllantirishda markaziy o‘rinda turadi. Ularning texnologiyaga bo‘lgan qiziqishini to‘g‘ri yo‘naltirish, ularni media savodxonlik va raqamli odob tamoyillariga o‘rgatish — jamiyatning ma’naviy xavfsizligi uchun zarur.

Ta’lim muassasalarida axborot madaniyati fanlari, onlayn etikadagi treninglar va ijtimoiy mas’uliyatga doir dasturlar yoshlarning ongli axborot iste’molini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Raqamli odob va axborot madaniyati zamonaviy insoniyatning yangi ijtimoiy-axloqiy qadriyatidir. U nafaqat texnologik rivojlanishning bir qismi, balki insonning ma’naviy o‘rishini belgilovchi omildir. Shuning uchun har bir inson raqamli muhitda axloqiy me’yorlarga amal qilishi, axborotni to‘g‘ri va mas’uliyat bilan ishlatishi zarur.

Faqat shunda biz texnologiyani emas, balki texnologiya bizni boshqaradigan emas, insoniyatni yuksaltiradigan vositaga aylantiramiz.

Har kuni yangiliklarni cheklangan vaqtda o'qish;

Fikrni buzuvchi "manipulyativ kontent"dan uzoq turish;

Ijtimoiy tarmoqlarda vaqtni me'yorda sarflash — bular axborot gigiyenasining asosiy qoidalaridir.

Psixologlar fikricha, axborot gigiyenasi insonning ruhiy barqarorligi, diqqatni jamlash va ijtimoiy munosabatlarni sog'lom saqlashda beqiyos ahamiyatga ega.

Yoshlar va raqamli madaniyat: istiqbol va mas'uliyat

Yoshlar raqamli dunyoning eng faol ishtirokchilari bo'lib, ularning axborot bilan ishlash madaniyati jamiyatning kelajak yo'nalishini belgilaydi. Shu bois maktab va oliy ta'lim tizimida media savodxonlik, raqamli odob va axborot gigiyenasini o'rgatuvchi fanlar joriy etilishi maqsadga muvofiq.

O'zbekiston ta'lim tizimida bu borada dastlabki qadamlar tashlangan. "Raqamli avlod" dasturi doirasida yoshlarni internet madaniyati, raqamli etik va ijtimoiy mas'uliyatga o'rgatish bo'yicha treninglar o'tkazilmoqda.

Yoshlar nafaqat texnologiyani o'rganishlari, balki undan madaniyatli, mas'uliyatli va axloqiy tarzda foydalanishni ham bilishlari zarur.

Raqamli asrda insonning madaniyati faqat kitob yoki san'at orqali emas, balki axborotdan qanday foydalanishi orqali ham baholanadi. Axborot madaniyati, raqamli odob va axborot gigiyenasi — bu zamonaviy insonning uch asosiy fazilatidir.

Har birimiz raqamli makonda madaniyatli, mas'uliyatli va axloqiy shaxs sifatida faoliyat yuritgan holda, sog'lom axborot muhitini yaratishimiz mumkin. Chunki raqamli odob — bu faqat texnologiya bilan ishlash san'ati emas, balki insoniylikni raqamli shaklda namoyon etish madaniyatidir.

Axborot gigiyenasi bu - internet va media muhitida o'z ruhiy salomatligini, diqqatini va fikrlash mustaqilligini saqlab qolish qobiliyatidir

Ya'ni, qanday ma'lumotlarni qabul qilish, qanday axborotlardan uzoq yurish, ijtimoiy tarmoqlarda vaqtni to'g'ri taqsimlash va zararli kontentdan himoyalaniish madaniyatidir.

Bu tushuncha axborot madaniyatining bir qismi sifatida qaraladi. Agar "axborot madaniyati" — axborot bilan ishlash qobiliyati bo'lsa, "axborot gigiyenasi" — bu axborotdan to'g'ri foydalanish orqali ruhiy va intellektual salomatlikni saqlash demakdir.

Har kuni o'zingizga kerak bo'lmagan yangiliklarni o'qimaslik — axborot gigiyenasi.

Telegram yoki TikTok'da salbiy kontentni ko'p kuzatmaslik — psixologik gigiyenaning bir ko'rinishi.

Har qanday xabarni tekshirmasdan tarqatmaslik — axborot gigiyenasining asosiy qoidasidir.

Axborot madaniyati va axborot gigiyenasi farqi

Shunday qilib, axborot madaniyati — bu insonning “axborotni boshqarish” madaniyati, axborot gigiyenasi esa — “axborotning bizni boshqarishiga yo‘l qo‘ymaslik san’ati”.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, D. “Axborot gigiyenasining psixologik asoslari.” – Ma’naviyat va hayot, 2024.
2. To‘raqulova, M. “Axborot madaniyati va yoshlar tafakkuri.” – O‘zbekiston Milliy Universiteti Ilmiy axboroti, 2023.
3. Castells, M. The Rise of the Network Society. Wiley-Blackwell, 2010.
4. UNESCO. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. Paris, 2022.
5. OECD Digital Education Report. – <https://www.oecd.org>
6. UNESCO Media Literacy Portal. – <https://www.unesco.org/mil>
7. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi sayti: <https://mitc.uz>